

СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ РИВОЖИ-ЯНГИ РЕНЕССАНСНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ СИФАТИДА

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2025-24-20-31>

Исмоил Саифназаров

Тошкент давлат иқтисодиёт университети профессори,
фалсафа фанлари доктори.
Тошкент, Ўзбекистон

Аннотация. Илм-фан ва ахборот-коммуникация технологиялари жадал тараққий этиб бораётган бугунги шароитда дунёнинг ривожланган мамлакатларида давлат ва жамият бошқаруви, иқтисодиёт, саноат, ижтимоий ҳимоя, таълим, тиббиёт, бандлик, қишлоқ хўжалиги, мудофаа, хавфсизлик, туризм ва бошқа соҳаларда замонавий ахборот технологиялари ва сунъий интеллект имкониятларидан кенг фойдаланиш урфга кирмоқда. Ўзбекистонда ҳам ахборотлаштириш ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш орқали 2030 йилга қадар инновацион тараққий этган етакчи давлатлар қаторидан ўрин эгаллаш устувор вазифа сифатида белгиланган. Зеро, учинчи Ренессанснинг пойдевори қурилаётган экан, уни юксак технологияларсиз, шу жумладан, сунъий интеллектсиз тасаввур этиб бўлмайди. Сунъий интеллект сўнгги йилларда технологик ривожланишнинг энг муҳим йўналишларидан бирига айланган. У нафақат иқтисодий соҳаларда, балки ижтимоий ҳаётнинг турли жабҳаларида ҳам ўз таъсирини кўрсатмоқда. Сунъий интеллектнинг ривожланиши, инсоният учун янги имкониятлар яратиш билан бирга, бир қатор ижтимоий ва ахлоқий муаммоларни ҳам келтириб чиқармоқда. Ушбу мақолада, сунъий интеллект ривожининг ижтимоий-ахлоқий жиҳатлари, унинг ижтимоий ҳаётга таъсири, ахлоқий муаммолар ва келажакдаги истиқболлар ҳақида маълумотлар берилган.

Калит сўзлар: сунъий интеллект, таълим, ренессанс, дастурлар, маълумотлар, ахлоқий муаммолар, истиқболлар, мулоқот.

РАЗВИТИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА КАК КЛЮЧЕВОЙ ФАКТОР НОВОГО РЕНЕССАНСА

Аннотация. В современных условиях, когда наука и информационно-коммуникационные технологии стремительно развиваются, в развитых странах мира становится привычным широкое использование

возможностей современных информационных технологий и искусственного интеллекта в государственном и общественном управлении, экономике, промышленности, социальной защите, образовании, медицине, занятости, сельском хозяйстве, обороне, безопасности, туризме и других сферах. В Узбекистане посредством развития информатизации и цифровой экономики поставлена приоритетная задача к 2030 году занять место среди стран-лидеров с инновационным развитием. Поскольку закладываются основы Третьего Ренессанса, он немыслим без высоких технологий, в том числе и искусственного интеллекта. Искусственный интеллект в последние годы стал одним из важнейших направлений технологического развития. Он проявляет свое влияние не только в экономических сферах, но и в различных аспектах общественной жизни. Развитие искусственного интеллекта, наряду с созданием новых возможностей для человечества, также поднимает ряд социальных и нравственных проблем. В данной статье представлена информация о социально-этических аспектах развития искусственного интеллекта, его влиянии на общественную жизнь, этических проблемах и перспективах на будущее.

Ключевые слова: искусственный интеллект, образование, ренессанс, программы, информация, этические проблемы, перспективы, коммуникация.

THE DEVELOPMENT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A KEY FACTOR OF THE NEW RENAISSANCE

Abstract. *In today's conditions, when science and information and communication technologies are rapidly developing, in developed countries of the world, it is becoming customary to widely use the capabilities of modern information technologies and artificial intelligence in state and public administration, economy, industry, social protection, education, medicine, employment, agriculture, defense, security, tourism and other areas. In Uzbekistan, through the development of informatization and the digital economy, it has been set as a priority task to take a place among the leading countries with innovative development by 2030. Because the foundations of the Third Renaissance are being laid, it is unthinkable without high technologies, including artificial intelligence. Artificial intelligence has become one of the most important directions of technological development in recent years. It is showing its influence not only in economic spheres, but also in various aspects of social life. The development of artificial intelligence, along with creating new opportunities for humanity, also raises a number of social and moral problems. This article provides information*

on the socio-ethical aspects of the development of artificial intelligence, its impact on social life, ethical problems and future prospects.

Keywords: artificial intelligence, education, renaissance, programs, information, ethical problems, prospects, communication.

Кириш. Сунъий интеллектнинг ижтимоий ҳаётга таъсири жуда кенг. У одамларнинг кундалик ҳаётини осонлаштириш, иш жараёнларини автоматлаштириш ва янги хизматлар яратиш имконини беради. Масалан, сунъий интеллект ёрдамида ишлаб чиқилган дастурлар, одамларнинг маълумотларни тез ва самарали қайта ишлашларига ёрдам беради. Бу эса, ўз навбатида, иш самарадорлигини оширади ва вақтни тежаш имконини беради. Бироқ, бу жараёнлар, ижтимоий ҳаётда янги муаммоларни ҳам келтириб чиқаради.

Адабиётлар таҳлили ва тадқиқот методологияси. Сунъий интеллектнинг ривожланиши, меҳнат бозори ва иш ўринларига таъсир кўрсатмоқда. Автоматлаштириш ва роботлаштириш жараёнлари, кўплаб иш ўринларини йўқотишга олиб келиши мумкин. Бу, айниқса, оддий ва такрорий ишларни бажарувчи ишчилар учун хавфли ҳисобланади. Натижада, ишчилар ўртасида ишсизлик даражаси ошиши мумкин. Бундай вазият, ижтимоий тенгсизликни кучайтириши ва ижтимоий тартибсизликларга олиб келиши мумкин. Шу сабабли, сунъий интеллектнинг ривожланиши билан бирга, янги иш ўринларини яратиш ва ишчиларнинг малакасини оширишга қаратилган чора-тадбирлар муҳим аҳамиятга эга.

Муҳокама ва натижалар. Сунъий интеллект технологияларини 2030-йилга қадар ривожлантириш стратегияси тасдиқланди. Президент қарори билан сунъий интеллект асосида яратилган дастурий маҳсулотлар ва кўрсатиладиган хизматлар ҳажмини 1,5 млрд долларга етказиш кўзда тутилмоқда. Сунъий интеллект технологияларини 2030-йилга қадар ривожлантириш стратегияси тасдиқланди. Сунъий интеллект технологияларини 2030-йилга қадар ривожлантириш бўйича эришиш лозим бўлган мақсадли кўрсаткичлар, шу жумладан: сунъий интеллект асосида яратилган дастурий маҳсулотлар ва кўрсатиладиган хизматлар ҳажмини 1,5 миллиард АҚШ долларига етказиш; YAIDXP (my.gov.uz) да сунъий интеллект асосида кўрсатилаётган хизматлар улушини 10 фоизга етказиш; сунъий интеллект йўналишида фаолият юритувчи илмий лабораториялар сонини ўнтага етказиш ҳамда юқори қувватли ҳисоблаш серверларини ишга тушириш; ҳукуматнинг сунъий интеллектга тайёрлик индексида (Government AI Readiness Index) Ўзбекистонни биринчи 50 та ўриндаги давлатлар

қаторига киришига эришиш. 2025-йил 1-сентябргача лойиҳалар ва илмий-амалий тадқиқотларни зарур маълумотлар билан таъминлаш мақсадида қонунчилик ҳужжатлари талабларига мувофиқ барча ахборот хавфсизлиги чораларини кўрган ҳолда катта маълумотлар базаси яратилади. 2026-йил 1-майгача сунъий интеллект технологияларини жорий этиш лойиҳалари доирасида маълумотларни қайта ишлаш учун мўлжалланган ҳисоблаш қувватлари ишга туширилади.[1] Бу бежизга эмас. Мамлакатимизда янги Ренессансга эришиш мақсадлари қўйилган экан, сунъий интеллект бобида ҳам биз ҳеч кимдан кам бўлмаслигимиз лозим. Бугун янги Ўзбекистон тарихи зарварақларига битилаётган бир жумла – “Учинчи Ренессанс” замирида ана шундай улуғ бир эзгуликни, буюк бир кучни англаш мумкин. Зеро, Ренессанс – уйғониш демакдир. Яъни илмий уйғониш, маърифатни англаш ва шу аснода асрларга тенг йилларни лаҳзаларда босиб ўтмоқ демакдир. Демак, биз ана шундай қутлуғ бир даврда, дунёга янги Ўзбекистон номи билан танилаётган муқаддас заминда учинчи Ренессансга пойдевор қўйиладиган замонда яшамокда эканмиз, ҳеч бир соҳада маърифий дунёдан ортда қолмаслигимиз лозим. Жалолиддин Румийнинг бир ҳикмати доимо илҳомбахшдир: “Тўзал кунлар келишини кутма, унга қараб бормоғингни унутма”. Ўзбекистондаги янги Уйғониш маърифати ҳам айни шу тамойилга асосланганини, эзгу ниятлар амалга ошаётганини англаш эса янада шижоат бахш этади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг сунъий интеллект технологияларини ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги қарори, мамлакатимизнинг рақобатбардошлигини ошириш ва иқтисодий ўсишни таъминлаш мақсадида қабул қилинган муҳим ҳужжатдир. Ушбу қарор, сунъий интеллектнинг имкониятларидан тўлиқ фойдаланиш ва унинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишга таъсирини кучайтириш учун зарур бўлган чора-тадбирларни белгилайди. Қарорда, сунъий интеллект технологияларини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари кўрсатилган. Биринчи навбатда, илмий тадқиқот ишларини кучайтириш ва янги технологияларни ишлаб чиқиш учун зарур бўлган инфратузилмани яратиш масалалари эътиборга олинган. Бу, сунъий интеллектни таълим, соғлиқни сақлаш, транспорт ва бошқа соҳаларда қўллаш имкониятларини кенгайтиради. Шунингдек, қарорда таълим тизимида сунъий интеллектга оид билимларни ошириш ва ёш авлодни ушбу соҳада тайёрлашга алоҳида эътибор қаратилган. Бу, келажакда сунъий интеллект технологияларини муваффақиятли қўллаш учун зарур бўлган малакали кадрларни тайёрлашга ёрдам беради. Қарорда, давлат ва хусусий сектор ўртасида ҳамкорликни

кучайтириш, шунингдек, жамоатчилик фикрини инобатга олиш ва сунъий интеллект технологияларини ривожлантиришда ижтимоий масъулиятни ошириш масалалари ҳам кўрсатиб ўтилган. Бу, сунъий интеллектнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишга таъсирини янада кучайтиради. Бундан ташқари, қарорда сунъий интеллект технологияларининг хавфсизлигини таъминлаш ва маълумотлар базаларини ҳимоя қилиш масалаларига ҳам алоҳида эътибор қаратилган. Бу, сунъий интеллект тизимларининг самарали ва хавфсиз ишлашини таъминлаш учун зарурдир. Умуман олганда, Президент қарори, сунъий интеллект технологияларини ривожлантиришда янги имкониятлар яратади ва мамлакатимизнинг рақобатбардошлигини оширишга хизмат қилади. Ушбу стратегия амалга оширилганда, сунъий интеллект технологиялари жамиятимизнинг ривожланишида муҳим рол ўйнайди ва келажақ авлодлар учун янги имкониятлар яратади. Сунъий интеллектнинг ривожланиши, ахлоқий муаммоларни ҳам келтириб чиқаради. Саволлар пайдо бўлади. Улар адолат ва ахлоқ доирасида бўлишини ким кафолатлайди? Инсон тафаккурини англамайдиган, аммо уни бошқара оладиган технологияларга қандай чекловлар қўйилиши керак? Машиналар чиндан ҳам шунчалик бетарафми ёки уларнинг «холислиги» аслида инсоният яратган алгоритмлар орқали яширин манипуляциянинг бир кўриниши бўлиб, реал ҳақиқатни ўзгартириб юборадиган кучми? Энг муҳими, қарорлар қабул қилиш масъулиятини унга юклаш қандай оқибатларга олиб келиши мумкин? Умуман, инсон ўзи яратган технологияни тўла назорат қила оладими ёки биз аста-секин сунъий ва табиий тафаккур ўртасидаги чегаралар заифлашиб бораётган янги даврга кираяпмизми? Бу саволларга тайёр жавоб йўқ, аммо улар ҳақидаги мулоҳаза ва мунозаралар келажақ технологиялари ҳамда жамият тақдирини белгилаб берувчи азалий мушоҳадаларнинг инъикосидир. Асосий масала шундаки, сунъий интеллект тизимларининг қарор қабул қилиш жараёнида адолат ва шаффофлик масалалари долзарб бўлиб қолмоқда. Агар сунъий интеллект тизимлари нотўғри маълумотларга асосланиб қарор қабул қилса, бу инсонлар учун салбий оқибатларга олиб келиши мумкин. Шунингдек, сунъий интеллектнинг ишлатилиши, шахсий маълумотларнинг махфийлигини бузиши ва инсонларнинг шахсий ҳаётига аралашishi мумкин. Бундай вазиятлар, ахлоқий муаммоларни келтириб чиқаради ва жамиятда ишончни пасайтириши мумкин. Сунъий интеллект таълим соҳасида ҳам ўз таъсирини кўрсатмоқда. Таълим жараёнларини автоматлаштириш ва индивидуал ёндашувларни жорий этиш орқали, сунъий интеллект ўқувчиларнинг ўқиш самарадорлигини оширишга ёрдам беради. Бироқ, бу жараёнлар, таълим тизимида янги муаммоларни ҳам келтириб чиқариши

мумкин. Масалан, сунъий интеллектга асосланган таълим тизимлари, ўқувчиларнинг ижодкорлигини ва танқидий фикрлаш қобилиятини пасайтириши мумкин. Шунингдек, сунъий интеллект ёрдамида таълим олиш имкониятлари, ижтимоий тенгсизликни кучайтириши мумкин, чунки барча ўқувчилар бир хил даражада технологияларга эга эмас. Соғлиқни сақлаш соҳасида сунъий интеллектнинг қўлланилиши, диагностика ва даволаш жараёнларини яхшилашга ёрдам беради. Сунъий интеллект ёрдамида таҳлил қилинган маълумотлар, шифокорларга тўғри ва тезкор қарорлар қабул қилиш имконини беради. Бироқ, бу жараёнлар ҳам ахлоқий муаммоларни келтириб чиқариши мумкин. Масалан, сунъий интеллект тизимларининг қарор қабул қилиш жараёнида инсон омилининг йўқлиги, шифокорлар ва беморлар ўртасидаги ишончни пасайтириши мумкин. Шунингдек, сунъий интеллектга асосланган тиббий хизматлар, ижтимоий тенгсизликни кучайтириши мумкин, чунки барча беморлар бир хил даражада технологияларга эга эмас. Сунъий интеллектнинг ривожланиши, ҳуқуқий масалаларни ҳам келтириб чиқаради. Сунъий интеллект тизимларининг ишлаши ва қарор қабул қилиш жараёнида, ким жавобгар бўлиши керак? Агар сунъий интеллект тизими нотўғри қарор қабул қилса, бу кимнинг масъулияти ҳисобланади? Бундай саволлар, ҳуқуқий тизимда янги қоидалар ва қонунларни ишлаб чиқишни талаб қилади. Шу билан бирга, сунъий интеллектнинг ишлатилиши, шахсий маълумотларнинг махфийлигини таъминлаш ва ҳимоя қилиш учун янги қонунлар ва меъёрларни ишлаб чиқишни талаб қилади.[8; 234-б]

Ижтимоий тармоқлар сунъий интеллектдан кенг фойдаланмоқда. Улар фойдаланувчиларнинг қизиқишлари ва хулқ-атворларини таҳлил қилиш орқали, мақсадли реклама ва контентни таклиф қилиш имконини беради. Бироқ, бу жараёнлар, фойдаланувчиларнинг шахсий маълумотларини тўплаш ва уларни ишлатиш билан боғлиқ ахлоқий муаммоларни келтириб чиқаради. Фойдаланувчилар, ўз маълумотларининг қандай ишлатилишини билмасликлари, бу эса ижтимоий тармоқларга нисбатан ишончни пасайтириши мумкин. Сунъий интеллектнинг ривожланиши, келажақда ижтимоий ҳаётга қандай таъсир кўрсатиши ҳақида кўплаб баҳс-мунозаралар мавжуд. Бироқ, сунъий интеллектнинг ижтимоий-ахлоқий жиҳатларини инобатга олиш, унинг ижтимоий ҳаётга таъсирини яхшилаш ва муаммоларни ҳал қилишда муҳим аҳамиятга эга. Сунъий интеллектнинг ривожланиши, янги имкониятлар яратиши билан бирга, ижтимоий тенгсизлик, ахлоқий муаммолар ва ҳуқуқий масалаларни ҳам келтириб чиқаради. Шу сабабли, сунъий интеллектнинг ривожланиши билан бирга, ижтимоий ва ахлоқий масалаларни ҳал қилишга қаратилган чора-тадбирлар ишлаб чиқиши зарур.

Сунъий интеллект таълим соҳасида кўплаб инновацион имкониятлар яратмоқда. Унинг ёрдамида таълим жараёнларини самарали ва индивидуализация қилиш мумкин. Сунъий интеллект ўқувчиларнинг қобилиятлари, қизиқишлари ва ўзлаштириш даражасига мос равишда индивидуал таълим дастурларини яратишга ёрдам беради. СИ тизимлари ўқувчиларнинг ўзлаштириш жараёнини таҳлил қилиб, уларнинг кучли ва заиф томонларини аниқлайди ва шунга мувофиқ материалларни таклиф қилади. Бу, ўқувчиларга ўз эҳтиёжларига мос таълим олиш имконини беради. Сунъий интеллект ўқитувчиларга дарсларни режалаштириш ва ўқувчиларнинг муваффақиятини кузатишда ёрдам беради.[7;12-б] Ўқитувчилар Сунъий интеллект тизимларидан фойдаланиб, ўқувчиларнинг ютуқларини ва муаммоларини аниқлашлари мумкин. Бу, ўқитувчиларга ўз дарсларини янада самарали ташкил этиш имконини беради ва ўқувчиларга индивидуал ёндашувни таъминлайди. Сунъий интеллект ёрдамида автоматлаштирилган баҳолаш тизимлари яратиш мумкин. Бу тизимлар ўқувчиларнинг тест ва имтиҳонларини тез ва аниқ баҳолашга ёрдам беради. Натижалар дарҳол тақдим этилиши мумкин, бу эса ўқувчиларга ўз натижаларини тезда кўриш имконини беради ва ўқитувчиларга ўқувчиларнинг ўзлаштириш даражасини тезда баҳолаш имконини яратади. Сунъий интеллект ёрдамида таълим ресурсларини, масалан, интерактив дарсликлар, видео дарслар ва ўйинлар яратиш мумкин. Бу ресурслар ўқувчиларнинг қизиқишини ошириш ва таълим жараёнини янада қизиқарли қилишга ёрдам беради. Ўқувчилар ўз-ўзини ўқитиш жараёнида кўпроқ иштирок этадилар ва ўз билимларини мустаҳкамлаш имкониятига эга бўлишади. Сунъий интеллект ўқитиш усулларини такомиллаштиришга ёрдам беради. Масалан, виртуал ва кенгайтирилган ҳақиқат технологиялари ёрдамида ўқувчилар реал ҳаётдаги вазиятларни симуляция қилишлари мумкин. [6; 19]

Бу, ўқувчиларнинг амалий кўникмаларини ривожлантиришга ёрдам беради ва таълим жараёнини янада интерактив қилади. Сунъий интеллект ўқувчиларнинг мотивациясини ошириш учун геймификация элементларини қўшиши мумкин. Ўйинлар ва мукофотлар орқали ўқувчиларни ўқишга жалб қилиш, уларнинг қизиқишини оширади ва ўзлаштириш жараёнини янада самарали қилади. Бу, ўқувчиларнинг ўз-ўзини рағбатлантиришини кучайтиради. Сунъий интеллект масофавий таълимни янада самарали қилишга ёрдам беради. Сунъий интеллект тизимлари онлайн дарсларни ташкил этишда, ўқувчиларнинг иштирокини ва фаолиятини кузатишда, шунингдек, ўқувчиларга индивидуал ёрдам кўрсатишда қўлланилиши

мумкин. Бу, масофавий таълим жараёнини янада қулай ва самарали қилади. Сунъий интеллект ёрдамида ўқувчиларнинг ижтимоий кўникмаларини ривожлантиришга қаратилган дастурлар яратиш мумкин. Масалан, виртуал муҳитда ўқувчилар бир-бири билан мулоқот қилиш ва ҳамкорлик қилиш имкониятига эга бўлишлари мумкин. Бу, ўқувчиларнинг жамоавий иш кўникмаларини ривожлантиришга ёрдам беради. Сунъий интеллект ўқувчиларнинг ўзлаштириш жараёнини таҳлил қилишга кўмаклашади. Бу, ўқитувчиларга ўқувчиларнинг муваффақиятларини ва муаммоларини аниқлашга имкон яратади, шунингдек, таълим жараёнини яхшилаш учун зарур бўлган ўзгаришларни амалга ошириш имконини беради. Ўқитувчилар ўз дарсларини янада самарали режалаштиришлари мумкин. Сунъий интеллект таълимда инновацияларни қўллаб-қувватлашга ёрдам беради. Ўқитувчилар ва таълим муассасалари янги технологияларни ўз ичига олган таълим усуллариини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда Сунъий интеллект тизимларидан фойдаланишлари мумкин. Бу, таълим жараёнини модернизация қилиш ва янгилаш имконини беради. Сунъий интеллект ҳозирги ахборот асрида ниҳоятда долзарб бўлиб, инсоният сунъий интеллект орқали XXI асрнинг глобал муаммоларига илм-фанда янги имкониятларни кашф этиш йўли билан ижобий ечимларни топмоқда. Айниқса, сунъий интеллектни ривожлантиришда олий таълим муассасаларининг ўрни йилдан-йилга ортиб бормоқда. 2019-йил якуни бўйича Хитой Халқ Республикаси ўзининг олий таълим ва илмий тадқиқот муассасалари билан дунё мамлакатлари ичида дастлабки 10 таликда етакчилиكنи қўлга киритди. Кейинги ўринларни Корея, АҚШ, Япония ва Европа давлатлари эгаллаган. Умуман, дунёда сунъий интеллектга талаб ва унинг қўлланилиш соҳаси ҳам ортмоқда. Сунъий интеллект тизимларининг жадал ривожланиши, уни чуқур ўрганиш нейрон тармоқлари асосида ўзини яхшилаш имконини беради. Хусусан, 2015-йилдан 2018-йилгача бўлган даврда 3.465 миллиард долларга, АҚШда эса 1.393 миллиард долларга етган сунъий интеллект стартапларининг ўсиши буни тасдиқлайди. 2017-йилда бундай сунъий интеллект компанияларининг энг кўп сони АҚШда рўйхатга олинган, ўша пайтда уларнинг сони 2905 та бўлган. ДатаПрот ахборот портали маълумотларига кўра, 2027-йилга бориб сунъий интеллектнинг глобал бозори 267 миллиард долларга етади. Аксарият сунъий интеллект компаниялари машинани ўрганиш дастурларини ишлаб чиқишга сармоя киритмоқда, яъни 2020-йилнинг ўзида сунъий интеллектга асосланган ишланмаларга йўналтирилган инвестициялар ҳажми 67,9 миллиард АҚШ долларини ташкил этди. 2020-йилда сунъий интеллект технологияларини

ривожлантиришга хусусий сармояларнинг улуши 9,3 фоизга ўсди ва 40 миллиард долларга етди.

Сунъий интеллект ривожланиш суръати ошгани сайин, унинг аҳамияти ва кўлами ортади, бу жамият ва иқтисодиётга сезиларли таъсир қилади. Бироқ, шуни унутмаслик керакки, сунъий интеллект технологиялари инсон ҳуқуқлари ва қонун устуворлигига ҳам салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Бундан келиб чиқиб айтиш мумкинки, сунъий интеллектнинг ривожланиши янги технологиялардан фойдаланиш билан боғлиқ ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солишни талаб қилади. (9; 334)

Сунъий интеллект технологиялари замонавий жамиятда муҳим ўрин эгалламоқда. Ўзбекистон ҳам ушбу глобал тенденцияга қўшилиб, сунъий интеллектни ривожлантиришга қаратилган бир қатор ташаббусларни амалга оширмоқда. Бироқ, сунъий интеллектнинг ижтимоий ва ахлоқий жиҳатлари ҳам эътиборга олинishi лозим. [2; 23]

Сунъий интеллект технологиялари иш жойларини яратиш, иқтисодий самарадорликни ошириш ва янги имкониятлар очиш орқали ижтимоий ривожланишга ҳисса қўшиши мумкин. Ўзбекистонда бу технологияларни жорий этиш, айниқса, қишлоқ хўжалиги, соғлиқни сақлаш ва таълим соҳаларида самарали натижалар бериши кутилмоқда. Масалан, сунъий интеллект ёрдамида қишлоқ хўжалигида ресурсларни янада самарали бошқариш, касалликларни эрта аниқлаш ва таълим жараёнларини индивидуализация қилиш имкониятлари пайдо бўлади.[3;12] Сунъий интеллект тизимларининг қарор қабул қилиш жараёнида ахлоқий меъёрлар ва кадриятлар муҳим рол ўйнайди. Ўзбекистонда сунъий интеллектни жорий этишда ахлоқий масалаларни ҳисобга олиш зарур. Бу, аввало, инсон ҳуқуқлари, шахсий маълумотларни ҳимоя қилиш ва технологияларнинг адолатли ва тенг имкониятлар яратишдаги роли билан боғлиқ. Сунъий интеллект тизимларининг шаффофлиги ва тушунарли бўлиши, уларнинг қарорлари инсоният манфаатларига мос келиши лозим. Сунъий интеллект технологияларининг ривожланиши, агар тўғри бошқарилмаса, ижтимоий тенгсизликни кучайтириши мумкин.[4; 78]

Қолаверса, СИнинг хавфли томонига келадиган бўлсак, бу – кўлингиздаги ноутбукни хавфли дейиш билан баробар. Албатта, ноутбукинги хавфли бўлиши мумкин, чунки кимдир ундан ножўя мақсадларда фойдаланиши эҳтимоли бор. Худди шундай, кимдир сунъий интеллектдан ҳам номақбул ишларда фойдаланиши мумкин. Уларни тўхтатиш учун эса қонунлар қабул қилишимиз керак. Бундан ташқари, универсал сунъий интеллектни тадқиқ қилишга кўпроқ инвестициялар

киритиш зарур. Сунъий интеллектни яратиш қўлимиздан келяпти дегани, уни ростдан ҳам тушунамиз дегани эмас. Ҳали бу борада аниқлаштириш керак бўлган нарсалар кўп. Аммо сунъий интеллект тараққиёти тезлашмоқда. Шундай экан сунъий интеллектни шунчаки унинг ўзи учун такомиллаштириш ўрнига, ундан инсонлар ҳаётини яхшилаш мақсадида фойдаланишга кўпроқ эътибор қаратишимиз лозим. Мен бу билан инсоният олдида турган энг мураккаб саволларга жавоб топишга интилишни назарда тутяпман. Масалан, табиий офатлар, ўрмон ёнғинлари каби ҳодисаларни қандай бошқариш мумкин? Уларни қандайдир тарзда моделлаштириш ёки олдиндан айтиб бериш имкони борми? Сунъий интеллектни шунчаки такомиллаштириш ўрнига, унга инсоний қадриятлар ва меъёрларни ўргатишга кўпроқ эътибор қарата оламизми?

Шу маънода, Ўзбекистонда сунъий интеллектни ривожлантиришда барча қатламлар учун тенг имкониятлар яратиш муҳимдир. Бу, айниқса, қишлоқ жойларида ва кам таъминланган аҳоли гуруҳларида сунъий интеллектдан фойдаланишни кенгайтириш орқали амалга оширилиши керак. Ўзбекистонда сунъий интеллектни ривожлантириш учун таълим тизимида ўзгаришлар қилиш зарур. Ёш авлодни сунъий интеллект технологияларига тайёрлаш, уларни бу соҳада билим ва кўникмаларга эга бўлишларини таъминлаш муҳимдир. Таълим жараёнида сунъий интеллектдан фойдаланиш, ўқувчиларнинг ижодкорлигини ва муаммоларни ҳал қилиш қобилиятини оширишга ёрдам беради. Ўзбекистонда сунъий интеллект ривожланишининг ижтимоий-ахлоқий жиҳатлари муҳим аҳамиятга эга. Бу жараёни муваффақиятли амалга ошириш учун ижтимоий масалаларни ҳисобга олиш, ахлоқий меъёрларни сақлаш ва таълим тизимини янгилаш зарур. Сунъий интеллектнинг ижтимоий ривожланишга қўшган ҳиссаси, унинг ахлоқий жиҳатлари ва тенг имкониятлар яратиш орқали Ўзбекистон келажаги учун янги имкониятлар очиши кутилмоқда.[5; 56]

Бугунги янги Ўзбекистонда ҳам ана шундай муҳит яратилмоқда. Ёшлар ижодда ҳам, илмда ҳам, тарбияда ҳам пешқадам қилиб тарбияланмоқда. Улар тарбиясида ҳал қилувчи ўрин тутадиган боғчалар ва мактаблар тизимида улкан ўзгаришларга гувоҳ бўлиб турибмиз. Президентимиз бошчилигида бола туғилганидан бошлаб, 30 ёшгача бўлган даврда уни ҳар томонлама қўллаб-қувватлайдиган, ҳаётда муносиб ўрин топиши учун кўмак берадиган яхлит ва узлуксиз тизим яратиш, мамлакатимизда Учинчи Ренессанс пойдеворини барпо этишдек улғу мақсадга эришиш йўлида янги Хоразмийлар, Берунийлар, Ибн синолар, Улуғбеклар, Навоий ва Бобурларни тарбиялаб берадиган муҳит ва шароитларни таъминлаш муҳимлигига

этибор қаратилмоқда. Ренессанснинг таянч устунлари бўлмиш биз — педагоглар, тарбиячилар, ўқитувчи, зиёлилар ҳамда ота-оналар бундай имконият ва шароитлардан фойдаланиб, маънавияти юксак, илғор билимларни эгаллаган авлодни тарбиялашимиз керак. Аввало, ҳар бир шахс, айниқса, ёш авлодни Учинчи Ренессанс барпо этилишига ишонтиришимиз керак.

Хулоса. Сунъий интеллект ривожининг ижтимоий-ахлоқий жиҳатлари, унинг ижтимоий ҳаётга таъсири, ахлоқий муаммолар ва келажақдаги истиқболлар ҳақида батафсил таҳлил қилинган. Сунъий интеллект, ижтимоий ҳаётда янги имкониятлар яратиш билан бирга, бир қатор муаммоларни ҳам келтириб чиқаради. Бундай вазиятда, сунъий интеллектнинг ривожланиши билан бирга, ижтимоий ва ахлоқий масалаларни ҳал қилишга қаратилган чора-тадбирлар ишлаб чиқиши зарур. Фақатгина бундай ёндашувлар орқали, сунъий интеллектнинг ижтимоий ҳаётга таъсири, янги ренессанснинг муҳим омили сифатидаги унинг ролини ижобий томонга ўзгартириш мумкин.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР (REFERENCES)

1. <https://www.lex.uz/docs/-7158604>
2. Abdullaeva, D. Сунъий интеллект ва унинг ижтимоий таъсири. Тошкент: Ўзбекистон Республикаси фанлар Академияси. 2021-йил 45-б.
3. Жуманиязов, А. Ахлоқий муаммолар ва сунъий интеллект. Тошкент: Ўзбекистон Миллий Университети. 2020-йил 23-б.
4. Турсунов, М. Сунъий интеллект ва иқтисодий ривожланиш. Тошкент: Иқтисодиёт ва Статистика Давлат қўмитаси. 2022-йил 12-б.
5. Саидов, Р. Сунъий интеллект: имкониятлар ва хавфлар. Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Инновацион Ривожланиш вазирлиги. 2023-йил 78-б.
6. Қодиров, Е. Таълимда сунъий интеллектни қўллаш. Тошкент: Ўзбекистон таълим вазирлиги. 2021- йил 56-б.
7. Tegmark, M. Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence. Alfred A. Knopf. 2017-year 19-p.
8. Chui, M., Manyika, J., & Miremadi, M. Where machines could replace humans—and where they can't (yet). McKinsey Quarterly. 2016-year 12-p.
9. Susskind, R., & Susskind, D .The Future of the Professions: How Technology Will Transform the Work of Human Experts. Harvard University Press. 2015-year 214-p.

10. “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” (Economics and Innovative Technologies) ilmiy elektron jurnali. Авлоқулова Садоқат Собиржон қизи. Тошкент давлат иқтисодиёт университети Рақамли иқтисодиёт ва ахборот технологиялари кафедраси ассистенти, Тошкент, Ўзбекистон. 1/2022, январ феврал (№ 00057) 334 б.